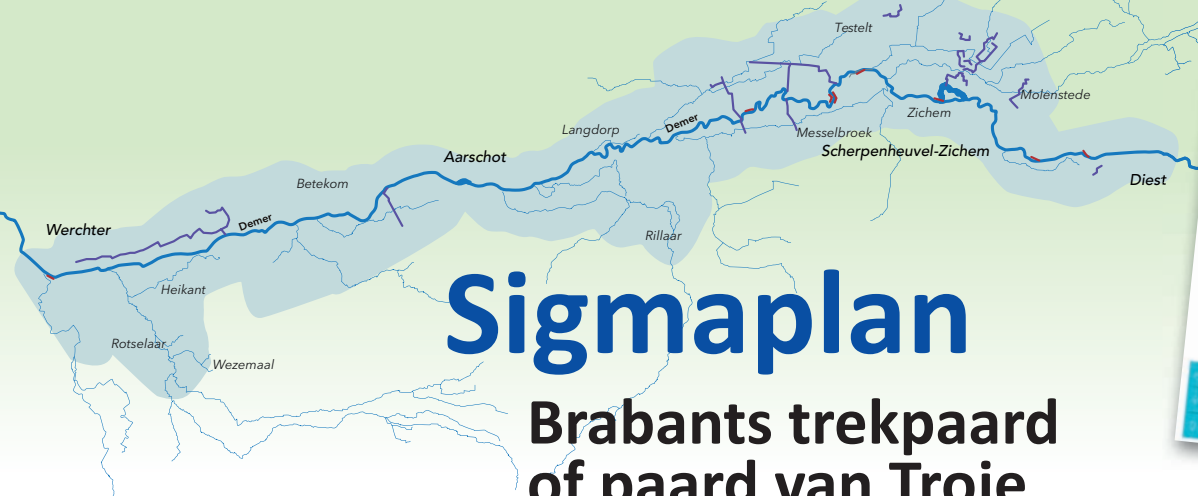

Sigmoidplan

Brabants trekpaard of paard van Troje voor de natuur in de Demervallei?

Met het Sigmoidplan wil de waterbeheerder De Vlaamse Waterweg (vroeger: Waterwegen en Zeekanaal – W&Z) de waterafvoer terug in overeenstemming brengen met het natuurbehoud in het gebied. Door de vroegere rechte trekkingen, uitdieping en indijking van de Demer verergerde bij hoge afvoeren het overstromingsgevaar voor laaggelegen woongebieden. De ingrepen uit de jaren 1970-1980 waren tevens nefast voor de natuur van de vochtige valleigebieden met vooral problemen van verdroging in de zomer. Voor het nieuwe waterbeheer werkte de Vlaamse Waterweg het Sigmoidplan uit met medewerking van het Agentschap voor Natuur en Bos. Bedoeling is dat de natuur terug wordt ingeschakeld in het waterbeheer door hermeandering van de rivier en herstel van de natuurlijke overstromingsgebieden. Dit zou ook de (zomerse) grondwaterstanden ten goede komen. Hierdoor kan ook de landschappelijke aantrekkingskracht sterk verhogen.

Mooie en ambitieuze plannen. Maar zal bij de concrete uitwerking ervan het natuurherstel werkelijk volwaardig aan bod komen? In welke mate zullen de bestaande belangengroepen van de intensieve landbouw in de vallei de concrete uitwerking nog

proberen om te buigen? En een globale aanpak te herleiden tot een gesegmenteerde aanpak?

De alertheid en de inzet van Natuurpunt Oost-Brabant zullen héél erg nodig zijn om tot een aanpak en een uitvoering te komen die de vallei als een integraal watersysteem benaderen en die dit ook bij elke maatregel concreet in de praktijk zullen brengen.

Voorstel voor een nieuw Gewestelijk Ruimtelijk Uitvoeringsplan (RUP)

Om de vallei als natuurlijke overstromingszone in te kunnen richten en een meer volwaardig natuurstatuut te geven, presenteerde het Departement Omgeving van de Vlaamse overheid afgelopen zomer een eerste voorstel van 'Ruimtelijk Uitvoeringsplan'. Dit houdt een hertekening in van het gewestplan, daterend uit de jaren '70 van vorige eeuw, met betrekking tot o.a. de bestemmingen natuur, landbouw en recreatiegebied. Het voorliggend plan is zeker een verdienstelijke poging. De voorgestelde versterking van open ruimtebestemmingen en de oppervlakte natuur- en bosgebied (nog steeds in uitvoering van het ondertussen vergeelde Ruimtelijk

Nog een laatste deel natuurlijke Demerloop tussen Langdorp en Rillaar, gered door actie van NPOB na de desastreuze overstromingen van 1998, die het failliet van het 'klassieke' waterbeheer van rechte trekkingen en uitdiepingen heeft bewezen. Natuurpunt Oost-Brabant pleit ervoor dat via het Sigmoidplan de verloren landschappelijke en natuurwaarden zoveel mogelijk worden hersteld.
Foto Filip Meyermans

Structuurplan Vlaanderen...) zal de vrijwaring van de Demervallei beter ondersteunen en helpen afschermen voor speculatieve activiteiten (bebouwing, ontginning) die het natuur- en watersysteem verder aantasten. Wij hopen dat hiermee eindelijk een historische ommekeer is ingezet en dat het ecologisch- en hydrologisch herstel kan beginnen.

Maar bescherming van gebieden voor meer natuur doet de poppen al snel dansen in Vlaanderen, 'waar natuur belangrijk is, maar toch liefst geen natuur op de eigen grond'. Daarom is het aankoopbeleid van natuurgebieden zo belangrijk: pas dan is er meestal geen discussie meer over de natuurbestemming.

Water- en natuursysteem ondeelbaar!

De voorgestelde versterking en uitbreiding van de natuurbestemmingen is zeker een goede zaak. Het water- en natuursysteem van de Demervallei – en valleien in het algemeen – functioneren echter als één samenhangend geheel. Natuurlijkheid zou een gegeven moeten zijn voor de ganse vallei en richtinggevend moeten zijn voor de volledige ruimtelijke inrichting langs de Demer. Daarom betreuren wij het gehanteerde principe van een zeer kunstmatige opdeling in natuur- en landbouwgebieden. Daardoor krijg je terug een sterk in delen gesegmenteerde vallei en niet een valleisysteem als één geheel. In toekomstig landbouwgebied binnen de vallei, zelfs met overdruk van zogenaamde 'natuurverweving', heeft natuur van geen enkele juridische garantie meer voor behoud van natuurwaarden. Hier kunnen graslanden ontwaterd en omgezet worden naar maisakkers. Plaats voor natuur wordt hier volledig in handen gelaten van de – meestal wisselvallige – vrijwilligheid en exploitatievrijheid van de gebruikers. Niet vergeten dat het net onder impuls van de intensieve landbouw was dat in de voorbije periode de rechte trekking van de Demer en de verdroging in gang

werden gezet. Dat heeft geleid tot het veelvuldig 'scheuren' van de oude beemden en broeken om ze om te zetten naar biologisch dode en overbemeste maisakkers.

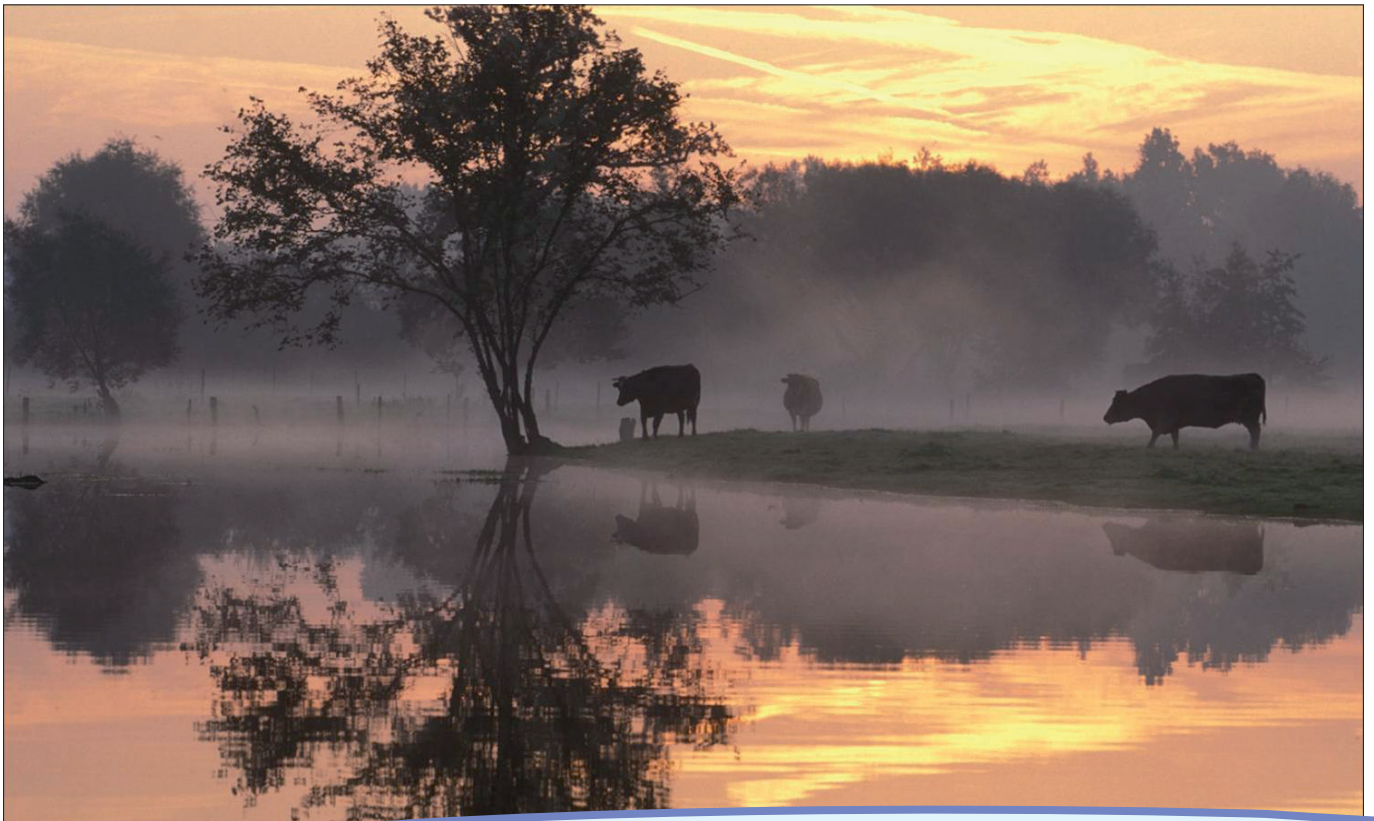
Het water- en ecologisch systeem vormt een samenhangend geheel en vereist net meer juridische garanties via het bestemmingsplan om dit te vrijwaren. In die zin biedt de huidige bestemming op het gewestplan (sinds 1978) van 'agrarisch gebied met ecologische waarde' nog steeds een betere bescherming. Deze planologische categorie maakt de omzetting van historisch grasland naar akker – in tegenstelling tot de aanduiding 'landbouwgebied met overdruk natuurverweving' – wél vergunningplichtig. Qua bescherming van de graslanden is de nieuwe bestemming dan ook een achteruitgang. Toegegeven dat de handhaving van de wetgeving in het verleden veel te wensen heeft overgelaten. Maar het is toch niet omdat er misdrijven gebeuren, dat men de regels moet afvoeren en de overtredingen dan maar legaal moet verklaren?! De vroegere overtreders worden zo beloond.

Natuurpunt Oost-Brabant betreurt het door de landbouwsector naar voren geschoven 'scheidingsmodel'. We zijn uiteraard realistisch genoeg om te beseffen dat enkel een natuurbestemming garanties inhoudt op vlak van het optimaal ecologisch functioneren van veel deelgebieden.

Maar de facto vindt in vele van die 'natuurgebieden' en ook op terreinen van onze vereniging, nog een 'verweven' landbouw plaats met boeren die via een extensievere bedrijfsvoering van hooien en seizoenbegrazing de aloude vochtige graslanden van beemden en broeken mee in stand houden. Het grote verschil is dat op deze door Natuurpunt beheerde natuurterreinen we zelf de doelen voor natuur, erfgoed en water kunnen bepalen en toezien op de handhaving van deze voorwaarden bij de gebruiksovereenkomst. Dat is heel wat anders dan de papieren bescherming die er in de feiten dikwijls geen is.

De beheerde natuurgebieden fungeren al langer als echte klimaatbuffers en zijn de plaatsen waar nog ruimte is -of terug is gerealiseerd- voor natuur en water. Aankoop en beheer van deze gebieden geeft achteraf ook de minste discussie voor de invulling van deze maatschappelijke noden. Beeld: Demerbroeken te Scherpenheuvel-Zichem met achteraan Gallowayrunderen op droge 'donk'.

Foto Rollin Verlinde (Vilda)

Akkers en diep ontwaterd weiland tot tegen de uitgediepte en grotendeels rechtgetrokken rivier. Met de nu geplande opdeling tussen percelen met intensieve landbouw en natuur in het natuurlijk overstromingsgebied komt het Sigmaplan niet tegemoet aan de principes van een 'robuuste' vallei. In de strijd tegen klimaatverandering, wateroverlast en verdroging hoort iedereen zijn verantwoordelijkheid op te nemen. Foto Eric Malfait

De Demer van Werchter tot Aarschot: te sterke segmentering vallei

Ook andere ontwikkelingen in de vallei druisen in tegen een benadering van de vallei als één complex watersysteem. Zo kant Natuurpunt Oost-Brabant zich tegen het voorstel om het woonuitbreidingsgebied in Werchter verder aan te snijden. In een tijd dat gesproken wordt van ontharding en betonstop zou dit onbegrijpelijk zijn. Je zou dit nog kunnen overwegen als compensatie voor de schrapping van het zeer ongelukkig gelegen weekendverblijfspark 'De Olifant' tegen de oevers van de Demer. De gemeente Rotselaar pleit er zelfs voor om 'De Olifant' te 'legaliseren' naar 'groen woongebied' (lees: overtreders belonen). En dat terwijl er oplossingen vlakbij liggen, nl. een veel gunstiger 'verplaatsing' buiten overstromingsgebied van deze ruimtelijke blunder uit het verleden. Als het er echt op aankomt, blijkt dat voor gemeenten nog steeds uitsluitend méér woongebied er toe doet. Betonstop in de praktijk: nog nooit van gehoord!

Natuurpunt Oost-Brabant betreurt dat voor de Laakvallei in Tremelo de samenhang van het natuur- en watersysteem doorbroken wordt door (te veel) aanduiding van 'gewoon' landbouwgebied zonder enige afstemming met natuur en water. Zeker voor de zone aansluitend bij het natuurgebied te Tremelo-Veldonk en het reservaatproject 'Laekdal' is het veel logischer en effectiever te opteren voor een samenhangend i.p.v. een versnipperd natuurgebied. Minstens zou ook langsheen de loop van de ganse Laak van Betekom tot Werchter een voldoende brede, verbindende natuurstructuur moeten aangeduid worden.

De strikte opdeling van het valleigebied tussen Betekom en Aarschot in zowel natuur- als landbouwgebied in het reservaatproject 'Demerbeemden' van Natuurpunt kunnen wij omwille van dezelfde redenen niet aanvaarden. Hoe ga je hier de door Europa aangeduide waardevolle 'overstromingsgraslanden' in stand houden terwijl op deze manier toekomstige overstromingen structureel onmogelijk gemaakt worden? Overstromingen die – toen ze nog ruimte kregen in de vallei – door de regelmatige afzetting van telkens een snuifje rivierslib een bijzondere waarde hadden voor de productie van kwaliteitsvol hooi. Ook hier voeren we heel wat beheer uit samen met sommige landbouwers, maar

dan in functie van natuurdoelen. Allicht is het met de aanduiding van gewoon landbouwgebied in deze zone de verdedigers van de intensieve landbouw te doen om meer afzetmogelijkheden (dump) van mestoverschotten te creëren.

Van Aarschot tot Diest, een gemengd verhaal

Het aangeduide landbouwgebied – zonder beperking voor het scheuren van graslanden – in Langdorp en Rillaar is veel te groot bemeten en bevat zelfs gedeelten zeer waardevol overstromingsgrasland die momenteel als natuurgebied beheerd worden en in eigendom zijn van Natuurpunt. In dit deelgebied werden de afgelopen jaren nog oeroude beemden – op juridisch dubieuze wijze en zonder de vereiste vergunning – gescheurd en omgezet naar intensieve maïsakker. Nu aanduiden als gewoon landbouwgebied is de overtreders belonen.

Voor het natuurbehoud zijn gradiënten en overgangen van laag naar iets hoger van zeer groot belang. Daarom is het een gemiste kans dat de resterende nog gave hoger gelegen gronden niet in één samenhangend natuurgeheel met de vallei beschermd werden. Zeker wanneer de vallei meer zal benut worden als overstromingsgebied zijn dit net de laatste vluchtplaatsen voor heel wat dieren tijdens het hoogwater!

Positief is het voorstel dat de weekendzone 'Roebos' in het overstroombaar gebied van het Doodbroek te Zichem natuurgebied zou worden. Hier werkt de stad Scherpenheuvel-Zichem wél mee aan een constructieve en sociaal begeleide oplossing. Positief is eveneens dat in de deelgemeente Averbode het woonuitbreidingsgebied nabij de Martensstraat grotendeels geschrapt wordt. Dit gebied vormt een belangrijke buffer en infiltratiegebied voor het van grondwater zo afhankelijke Europees Habitatgebied Vierkensbroek, een topgebied in het reservaatproject 'Demerbroeken' van Natuurpunt. Het voorstel is dit buffergebied om te zetten naar agrarisch- en bosgebied. Ook ter hoogte van het gelijkaardige kwelgebied van 'het Kraanrijk' te Molenstede is het positief dat de resterende open (lees: niet volgebouwde) hogere gronden maximaal in één samenhangend natuurgeheel met de Demervallei bestemd worden.

Water die over gans de (onbewoonde) vallei nog plaats krijgt tijdens winterse overstromingen laat nog ruimte zowel voor enige vorm van extensieve landbouw als voor natuur. Ontwaterde en verdroogde landbouwgebieden en verzopen natuurgebieden laten het landschap ontredder achter. Dit zou ook de belevingswaarde voor bewoners en bezoekers sterk aantasten.
Foto Achiel Feyaerts

En ondertussen...

Het Sigmaplan voor de Demervallei is een stevig werkstuk en moet een ommekeer inluiden voor natuur- en waterbeheer in de Demervallei. Een reeks schoonheidsfouten in het gedeelte Langdorp, Laakvallei en Demer stroomafwaarts Aarschot zouden nog moeten rechtgezet worden. Voor het overige zijn veel voorstellen goed onderbouwd en naar Vlaamse normen vrij ambitieus. Kan moeilijk anders na bijna 20 jaar intensief studiewerk, het voortdurend slalommen tussen politieke en andere obstakels en nog een aantal overstromingen tussendoor. Nu nog realisaties te velde. En budgetten om deze te realiseren...

In het recente verleden kwam hier ook al een duwtje vanuit de Europese natuurfondsen van het Life-programma. Onlangs werden de plannen voor de aansluiting van een eerste oude meander tussen Diest en Zichem, aan de voet van de Vinkenberg, uitgewerkt en voorgesteld op een burenwandeling. Wie het Demerverhaal al langer volgt, weet dat het Sigmaplan voorstelt om de Demer terug met bijna één derde te verlengen door de heraansluiting van een 30-tal oude bochten of meanders.

Dit heraansluiten is een essentieel onderdeel van het Demerherstel. De bedding van de vroegere meanders ligt nog een stuk hoger dan de rechte en verdiepte Demer. Door een drempel te plaatsen in de rechte loop wordt het water in de zomer op een veel hoger niveau gehouden waardoor de Demer zijn omgeving minder zal 'leegzuigen'. De oude meanders zijn nog zonder dijken. Bij hoog water kunnen van hieruit de omliggende lage valleigronen terug overstroomden.

Treinen met verschillende snelheden?

De verschillende treinen van het Sigmaplan moeten in principe samen van start gaan: het waterbeheer, het natuurbehoud, de zorg voor het erfgoed en de toeristisch-recreatieve trein. Natuurpunt Oost-Brabant wil toezien dat de treinen natuurbehoud en erfgoed niet met onoverbrugbare vertraging gaan rijden ten opzichte van de trein waterbeheer en de politiek sympathieke toeristisch-recreatieve trein.

Dat is een opdracht die we onszelf geven voor de toekomst en we zullen hier periodiek en breed in de publieke opinie over rapporteren.

Een groenere en biodiversere Demervallei houdt zeker een troef in voor de toeristisch-recreatieve valorisatie van de streek. Wij waren de eersten om hierop te wijzen, nog in een periode dat alle gemeentebesturen de vallei zagen als waardeloze grond, restgebied

voor ontginning of uitbreidingsgrond voor industrie en bebouwing. Ondertussen is er veel enthousiasme gekomen voor het toeristisch verhaal. Terecht, en we zijn blij hierin gehoord te zijn. Maar het moet duidelijk zijn: de nieuwe interesse voor het toeristisch-recreatief luik mag geen aanleiding geven om dit luik vooruit te schuiven en de andere treinen in het station te laten staan.

De afgelopen periode ging echter al heel veel aandacht naar de toeristische ontwikkeling en ontsluiting van het gebied. Met poorten en bakens. Met plannen voor routes en andere infrastructuur. Hier worden wel onmiddellijk middelen en mensen tegenover gezet. Voor Natuurpunt Oost-Brabant is het plan één en ondeelbaar en moet in elke fase aan de vier treinen tegelijk gewerkt worden. Het is goed dat we als Natuurpunt – met het toegenomen draagvlak en de sterke ledengroei – de overheden in dit verkiezingsjaar hieraan herinneren.

Toerisme en recreatie kunnen uiteraard ook een bedreiging inhouden voor natuur en landschap als de draagkracht en het duurzaam gebruik overschreden worden. De toeristische ontsluiting van de vallei mag geen obstakel vormen voor het handhaven van de nodige rustgebieden voor de fauna en moet ook de ruimte voor de dynamiek van de rivier respecteren. De ontwikkeling en inpassing van de infrastructuur en (horeca)gelegenheden moeten zodanig zijn dat samengaan met natuurontwikkeling gegarandeerd is.

En de realisaties voor natuur: mooi op de plannen. Papieren plannen zijn echter verduidelijkt. Nu reeds is duidelijk dat er een discrepantie is tussen de plannen en de bereidheid of urgentie van de uitvoering in de praktijk. Een bekend zeer. Bijvoorbeeld ook in de ruilverkavelingen. Voor Natuurpunt Oost-Brabant zal dit de nagel zijn waar we zullen blijven op kloppen. De plannen moeten gerealiseerd worden als één geheel. Robuuste valleisystemen als klimaatbuffer en voor biodiversiteit moeten werkelijkheid worden. Niet alleen digitaal of in folders, maar op het terrein. Daar zullen we dagdagelijks de overheden op aanspreken en ook breed over blijven communiceren.

Verleiden doe je niet met een lege doos

Enkel het aanbieden van een biodivers en attractief landschap en het koesteren, het ontwikkelen en in stand houden van de natuur, het erfgoed en een samenhangend landschap zal bezoekers blijvend kunnen boeien voor de Demervallei. In die zin zijn we er gerust in. Denken dat mensen 'van heinde en verre' afkomen als alles bij het verfromfaaide oude blijft, is wel heel erg wishfull thinking. Mensen proberen te lokken naar een grotendeels lege doos is nog nooit gelukt...

Natuur en landschap als hefboom voor toerisme en recreatie. En omgekeerd. Daar zal het op aankomen. In dat verhaal kan en wil Natuurpunt Oost-Brabant, Regionale Vereniging Natuur en Landschap, een belangrijke rol spelen. Om gebiedskennis, inspiratie en projecten aan te reiken, mee boeiende plekken te creëren, toegankelijkheid mee af te stemmen op de kwetsbaarheid van gebieden, kijkplaatsen voor bijzondere natuur, landschap en erfgoed te realiseren, een ondersteunend vrijwilligersnetwerk te enthousiasmeren, mee een streekverhaal te maken. Benieuwd in hoeverre de kansen van de levenbrengende rivier (in verschillende betekenissen) een item zullen worden in de verkiezingsprogramma's van onze Demersteden en -gemeenten. Ook hier reiken wij de hand.

Demerwerkgroep Natuurpunt Oost-Brabant, Regionale Vereniging Natuur en Landschap.
Campagne Robuuste Valleisystemen voor klimaatbuffering en versterking van biodiversiteit.
Aarschot, 15 januari 2018